

Virdžine

Nina Vigan

Sveučilište u Zadru

Socijalne prilike su u nekim sredinama Balkana dovele do pojave žena koje su se odricale ženskoga identiteta i preuzimale muški. One se mogu podijeliti u tri skupine: ostajnice - djevojčice od rođena odgajane kao dječaci čiji je pravi spol i do kraja života znao ostati tajnom, virdžine - djevojke koje se u odrasloj dobi odriču udaje i preuzimaju ulogu muškarca zbog potrebe u obitelji te tombelije - žene koje se iz vlastite želje za neudajom odlučuju zavjetovati na djevičanstvo i živjeti kao pripadnici suprotna spola. Kod svih spomenutih kategorija žena-muškaraca, zbog velikoga udaljavanja od ženstvenosti, vrlo je često razvijena odbojnost prema ženskom rodu općenito te je gotovo i mizoginija nastala zbog toga što su one ulazeći u mušku ulogu dobivale veća prava i poštovanje. Iz toga razloga su se osjećale superiornima nad drugim ženama i zauzimale stav prema njima jednak onom karakterističnom za muškarce.

Ključne riječi: ostajnice, virdžine, tombelije, položaj žena, socijalne prilike.

1. UVOD

Tradicijski rituali vezani uz napuštanje ženske i preuzimanje muške uloge u društvu u određenim društvenim okolnostima postali su predmetom proučavanja u 19. i početkom 20 stoljeća. Takav način života nastao je u različitim uvjetima i popraćen je raznim pravilima. Djevojke koje žive takvim životom nazivaju se *virdžinama*, *ostajnicama* ili *tobelijama*. Nazivi variraju od slučaja do slučaja, ovisno o razlozima koji su presudili u takvom odabiru života. Kada nema muške djece u obitelji djevojke polažu zavjet po vlastitom odabiru ili po želji svojih roditelja, te tada potpuno preuzimaju mušku ulogu u društvu.

Pojava je karakteristična za određeno područje Balkana i patrijarhalni sustav. Nije zabilježena nigdje drugdje u svijetu. Brojnost varijacija u kojima nalazimo ovu pojavu te činjenica da je nalazimo u sve tri vjere: islamskoj, katoličkoj i pravoslavnoj, znatno otežava klasifikaciju, stoga imamo različita tumačenja o podrijetlu i o tipovima pojave.

2. TKO SU *VIRDŽINE* (*TOBELIJE*, *OSTAJNICE*)?

Riječ je o pojavi koja odudara od uobičajenoga, ustaljenoga načina ponašanja u sklopu određene zajednice. Vjera je ono što razlikuje jedan slučaj od drugoga, ali postoje određene značajke karakteristične za sve *virdžine*. Neke od njih su: odricanje od ženskoga spola i preuzimanje uloge muškarca; tabu virginитета; prihvaćanje zajednice; zavjet; poticaj iz potrebe u obitelji ili osobnih razloga. Žena nakon odluke, zavjeta ulaže sve u to da bi izgledala kao pravi muškarac. Žena preuzima ulogu muškarca, ne samo unutar svoje uže obitelji i porodice, nego i u široj društvenoj sredini koja je inače tradicionalno, strogo patrijarhalna. Preuzimanjem nove uloge za *virdžinu* se otvaraju nove mogućnosti. Tad imaju pristup drugim, muškim mogućnostima. *Virdžina* nosi mušku odjeću, ošišana je kao muškarac, psuje, puši, pije alkohol i karta u lokalima, odlazi u lov, svira instrumente, nosi

oružje, ide u rat ako je potrebno, punopravno sudjeluje na svim muškim skupovima, te često ima funkciju domaćina koji ima pravo primati goste u kuću i odlučivati o svim važnim pitanjima u vezi posjeda i obiteljskoga života. Žene se tako „uzdižu“ na viši stupanj, postaju cijenjene uzimajući karakteristike „vrijednijega“ muškoga roda. To im patrijarhalnoj sredini pruža puno više slobode i poštovanja, dok su žene u patrijarhalnom društvu podređene i muškarcima i *virđinama*. Tako su npr. neke *virđine* dobivale i nazive *čovjek-žena*, *junak-žena* kao poseban znak priznanja zajednice.

Postoje pokušaji da se određeni slučajevi pojave *virđina* „strpaju“ u određene klasifikacije. Tako se npr. *virđine* mogu podijeliti na tri, ali i na pet tipova. Ono što je zajedničko gotovo svima je zavjet na život u celibatu, te na temelju toga dolazi i do promjene njihova statusa. Nužno je napomenuti da zavjet može biti doživotan, ali i privremen. S obzirom na male razlike u određivanju tipova, u ovom radu predstaviti ću podjelu Marijane Gušić (1976:270-276) na tri varijante:

Prvu kategoriju čine oni slučajevi gdje je žensko dijete još u djetinjstvu određeno za *ostajnicu* po odluci starijih članova obitelji. Do ovih slučajeva najčešće dolazi u obiteljima u kojima nema muških potomaka, a roditelji žele očuvati lozu. Žensko dijete je proglašeno sinom odmah po rođenju i od malih nogu se odgaja kao dječak. U ovom slučaju zavjet se ne daje javno, naprotiv, biološki spol ovih *virđina* može ostati tajnom čitavoga života. Kasnije se one mogu i udati, ali se to u praksi gotovo nikad ne događa. Kao i drugi tipovi *virđina* i ovaj tip uživa poštovanje zajednice, neovisno o tome zna li se njen pravi spol. Kao predstavnicu ovog tipa *virđina* literatura najviše spominje Milicu Mikaša Karadžića iz sela Paleža na Drobnjačkim jezerima⁴⁵⁷. Milica je rođena nakon što joj je otac poginuo 1875. godine, a baka je od žalosti prekrstila u Mikaša i odgojila kao dječaka. Mikaš sam živi i radi s sve poslove. Svi ga priznaju kao domaćina, upisan je u protokole kao Mikaš i glasuje kao Mikaš. Nitko ga nikad nije oslovio imenom Milica. To bi za njega bila najveća sramota. U varoši se uvijek družio samo sa muškarcima, služio je u vojsci. Mikaš je kao *virđina* uživao poštovanje i ugled tijekom cijeloga života. Taj zaštićeni status *virđine* dobio je potvrdu viših vlasti tj. njegov status je bio odobren od strane metropolita. To je jedini podatak da je jedan viši društveni organ ozakonio položaj djevojke kao muškoga člana zajednice. To ujedno govori i o tome da je crkvena vlast bila važnija od državne. Posebnu zanimljivost u vezi sa ovom *virđinom* predstavlja činjenica da osim nekoliko puta u ranoj mladosti nije imala

Drugu kategoriju čine djevojke koje se u odrasloj dobi odluče odreći udaje i zavjetovati na djevičanstvo. Tu početni motiv nije u odbojnosti prema braku ili seksualnom, nego one same odluče ostati zbog roditelja. Primjer ove kategorije je *virđina* rođena u Albaniji. Zove se Tone Bikaj⁴⁵⁸. Imala je dva brata koji su rano umrli, tako da je u devetoj godini odlučila postati sin. Roditelji su bili ponosni na njenu odluku, a njeno pleme Klimenti, poštovalo ju je kao pravoga muškarca. Kasnije su njeni roditelji dobili sina, ali ona je odlučila nastaviti sa svojim životom sina i igrati ulogu starijega brata. Bila je u vojsci, pripadnik antikomunističkoga gerilskog pokreta i zapovjednik jednoga odreda. Zbog toga je bila i u zatvoru iz kojega je izašla 1951. godine. Nakon toga s bratom prelazi jugoslavensku granicu i osnivaju zajedničko domaćinstvo, a upravo je ona bila glava kuće. Obavljala je samo muške poslove, a djeca njenoga brata zvali su je *baba*, što znači otac. Uživala je posebno

⁴⁵⁷ GUŠIĆ, Marijana, 1976. Pravni položaj ostajnice *virđine*še u stočarskom društvu regije Dinarida

⁴⁵⁸Marijana Gušić 1960. upoznaje Tonu Bikaja koja tada ima oko 40 godina.

poštovanje od svoga brata i odlazila s njim na seoske zabave. Sahranjena je u muškom odijelu, dok mnogi nisu do kraja njenoga života znali da je bila *virđžina*. Njeni prijatelji su željeli na sahrani javno naricati, ali su bili spriječeni jer se to u njihovom selu ne radi za osobama ženskoga spola. Njen brat je uvijek žalio zbog toga što je bila lišena te posljednje počasti. menstruaciju. Kad je Mikaš umro, po odobrenju svećenika, sahranjen je u muškoj odjeći.

Slika 1. Mikaš Karadžić

Prvim dvjema kategorijama možemo pripisati različite nazive. Prvu kategoriju u užem smislu tj. s obzirom na osnovni poticaj i ponašanje same žene, autori nazivaju kategorijom *ostajnica*, a drugu kategorijom *virđžina*. Treću kategoriju čine takozvane *zavjetovane djevojke, tobelije, tombelije*. Riječ zavjet u islamu dolazi od riječi *tobe* pa odatle i ime *tobelija*. Tada *tobe*, zavjet postaje jedina odrednica u životu virđžine. Odluka o zavjetu može biti potaknuta različitim utjecajima. Jedni od najutjecajnijih razloga su uvjeti u kojima žena mora živjeti u novoj obitelji nakon udaje. Težak položaj ima kao nevjesta u novoj obitelji, daleko od svojih roditelja i sigurnosti svoga doma. U novoj obitelji podvrgnuta je različitim utjecajima, najčešće neugodnim. Položaj žene u tradicionalnoj obitelji je bio nezavidan. Zanimljiv je komentar jedne od virđžina: „ nisam želeo da se udam i da neko upravlja mnome, ja sam taj koji komanduje“ (Sarčević, 2006). Taj iznimno delikatan položaj mogao je utjecati na mladu djevojku na odluku da se odrekne braka i zavjetuje na celibat. Zavjet se provodi pod zaštitom određene institucije, u ovim slučajevima pod islamskom ili pod katoličkom vlašću. Taj zavjet virđžini omogućuje mnoge društvene povlastice, ugled, slobodno kretanje u društvu, mogućnost bavljenja glazbom i plemenskim zborovima. Primjer za ovakav način prelaska u muškarca je primjer Mri Grekaj Margilaj, koja je sa 16 godina sama odlučila postati *virđžina*, a da za to nije bilo potrebe u obitelji ili u rodu⁴⁵⁹. Ona se, bez posebnih dužnosti i obaveza samo zavjetovala na celibat. Marijana Gušić u svom članku (1976:276) ističe kako sve te povlastice nadomještavaju fiziološke potrebe ženskoga spola, koje su i tako kod mnogih žena oslabjele u surovostima ponašanja već u najužoj porodici. Također, transvestija u muški lik daje joj određenu zaštitu od pokušaja seksualnih napada, od kojih mnoge žene posebno u vrijeme turskih osvajanja nisu bile zaštićene.

⁴⁵⁹ Podatci o *virđžini* prikupljeni za vrijeme istraživanja Marijane Gušić 1929 godine.

Slika 2. Tone Bikaj

Osim već navedene podjele, Šarčević u svom djelu iznosi onu Ljiljane Gavrilović koja razlikuje još neke varijante *virđžina*⁴⁶⁰. U jedan tip spadaju djevojke koje se privremeno zavjetuju zbog prijetnje krvne osvete. U tom slučaju muški članovi obitelji kojima prijete krvna osveta prisiljeni su ostati u kući. Tada su spriječeni obavljati svoje uobičajene aktivnosti, što dovodi ekonomsku situaciju u opasnost. Djevojke tada postaju virđžine i obavljaju sve one poslove koje inače samo muškarci obavljaju. Nakon prolaska opasnosti od krvne osvete, djevojke više nisu vezane zavjetom i mogu nastaviti s djevojačkim životom i eventualnom udajom. Drugi tip predstavljaju djevojke koje se zavjetuju s ciljem raskida zaruka. U tradicionalnoj Albaniji raskidanje zaruka je legitiman razlog za krvnu osvetu. Zavjetom i preuzimanjem muške uloge djevojka se osigurava, čuva od krvne osvete, ali ako prekrši zavjet i uda se za drugoga, bivši zaručnik opet ima pravo na krvnu osvetu. Posebno je zanimljiva podjela u kojoj se ne zavjetuju mlade neudane djevojke, već razvedene žene. Zavjet se daje u krugu obitelji, žene šišaju kosu, ali ne oblače mušku odjeću niti mijenjaju ime. Kreću se i u muškom i u ženskom krugu, a u slučaju da se opet žele udati, porodica bivšega muža ima pravo dati na krvnu osvetu.

Gušić ističe (1976:274) „da životna promjena ovih djevojaka nije izazvana nekim primarno zadanim fiziološkim ili anatomskim nepravilnostima ženskog organizma. Upravo suprotno, muškaračke crte u fizionomiji djevojačke individue nastale su uslijed dugotrajnoga podvrgavanja nametnutoj dužnosti“. Često se događalo da su *virđžine*, smatrajući sebe muškarcima, a žene „suknjama“, s omalovažavanjem gledale na ostale žene smatrajući ih inferiornima. Također su se s prijezirom odnosile prema ženama istraživačicama pokazujući to i izjavama i javnim odbijanjem komunikacije.

3. PODRIJETLO I GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Jelka Vince Pallua (2007:25) u svom članku ističe da je pojava *virđžina* najsnažnije zastupljena u graničnom području između sjeverne Albanije i Crne Gore, a iz tih dinarskih krajeva širila se vlaškim i albanskim kretanjima potaknutima turskim utjecajem. „Najveću gustoću potvrđenih odgovora na pitanje o *virđžinama* nalazimo u Crnoj Gori, posebno između

⁴⁶⁰ ŠARČEVIĆ, Predrag. 2006. Virđžina-žena koje nema, via <http://www.qweeria.com/trans.aspx?id=3632>

*Šavnika i Kolašina(u Brdima) te nekoliko slučajeva zapadno od donjeg toka rijeke Morače(jedan slučaj i istočno od nje) između Cetinja i Podgorice“... „ Sjeverna Albanija, međutim, područje je u kojem je najzastupljenija ova pojava“ (Vince-Pallua 2007:36). Osim ovih područja pojava *virđžina* je zamjetna i na području Vojvodine i Srbije, a također je zabilježeno nekoliko slučajeva u Hrvatskoj.*

Ono što spaja ove prostore, zbog čega je pojava *virđžina* karakteristična je plemenski patrijarhalni sustav. Vrijeme 19. i početak 20. stoljeća karakteriziraju proširene obitelji, sastavljene od više bračnih parova, u kojima su odnosi i poslovi bili podjeljeni po spolu. Žena je obavljala poslove oko kuće, a muškarac je obavljao poslove koji su zahtijevali fizičku spremnost i udaljevanje od kuće. To je rezultiralo posebnim kriterijima vrijednosti karakterističnim za patrijarhalni poredak. „*To je takav poredak u kojemu se pridaje veća vrijednost muškarčevim ulogama i aktivnostima, uopće njihovu prinosu u svakidašnjem životu, a prinos žena se obezvređuje i u mnogim se situacijama žena prikazuje kao podređena muškarcu*“ (Čapo Žmegač et. al. 1988:265).

U patrijarhalnom sustavu žena se mora ponašati u skladu sa svojom ulogom poslušne žene koja se skrbi za domaćinstvo i muža. Obavlja brojne radnje simboličkoga značenja, npr. pranja njegovih nogu, određenih pravila pri posluživanju stola ili pri svakodnevnom obavljanju kućanskih poslova. U javnosti, žene su muževima govorile vi, dok su oni njima govorili „ti“, hodale su nekoliko korak iza muža, nisu smjele sjediti s njim. Stariji su se bavili pitanjima mladoga para, a mlada snaha je morala obavljati sve što ukućani zažele, posebno muški ukućani. Također, nisu smjele razgovarati sa strancima, a u eventualnom razgovoru s drugima, muškarci su govorili: „da prostitute moja žena“. Iako je muškarac imao veći autoritet pred djecom, pred očima javnosti bio glava kuće, zabilježeno je da su ponekad žene imale prikrivenu ulogu u donošenju važnih odluka. Valja istaknuti da su ti slučajevi bili tek zabilježeni, ne i pravilo na kojem se zasniva patrijarhalni poredak. Ono na čemu se temelji patrijarhalni sustav je upravo to različito vrednovanje položaja muškarca i žene u društvu tj. nadređeni položaj muškarca u svim životnim područjima. Isto tako veliku ulogu u očuvanju ovoga običaja ima izoliranost mnogih sela od važnih gospodarskih putova i djelovanja državnoga aparata. Naime, običajno pravo je imalo važniju ulogu od državne vlasti i modernizacije.

Patrijarhalnom, tradicionalnom društvu poput ovog na Balkanu glavna preokupacija u životu je osiguravanje muškog potomstva. Vjerovalo se da sudbina ljudi na drugom svijetu ovisi upravo o osiguravanju muškoga potomstva. Muškarci su se morali pobrinuti za očuvanje kulta predaka, produžetak roda, a najveća kletva koju se moglo uputiti neprijatelju je glasila: „*SVIJEĆA MU SE UTRNULA*“, što bi značilo: „*ne imao muškoga poroda*“.

Mnogi istraživači koji su se bavili ovom pojavom pokušali su dati znanstvena objašnjenja, usmjeravajući se prvenstveno na pitanje njenoga porijekla i geneze, a pri tome su dali različita objašnjenja. Jedna skupina autora zastupa hipotezu po kojoj pojava *virđžina* u 19. i 20. stoljeću vuče porijeklo iz dalekih povijesnih ili čak prapovijesnih vremena. Tako na primjer Marijana Gušić (1976:278-293) smatra da su *virđžine* prežitak antičkoga kulta „virgo“, lika žene svećenice paleomediteranskih svetišta, koje se izdvajalo iz reda običnih žena koje su uživale ugled i izuzetno poštovanje svoje sredine kao predstavnice svoje institucije. Tatomir Vukanović *virđžine* vezuje za legendarne amazonke, za žene ratnice i epohu matrijarhata. Međutim, ni jedna od ovih hipoteza ne može se znanstveno argumentirati (Barjaktarović, 1966:230). Drugi autori razloge nastanka *virđžina* traže u novijem vremenu i specifičnim društveno-ekonomskim odnosima patrijarhalnoga društva. Šarčević (2006) u svom radu ističe

kako po Karlu Kazeru značaj ove pojave ima izuzetna ranjivost balkanskoga patrilinearnog sustava srodstva, u kojem je konstitutivna samo muška linija, te postoji stalna opasnost od ugrožavanja mogućnosti reprodukcije.

Profesor Mirko Barjaktarović (1966:279-283) pojavu *virđžina* dovodi u vezu sa specifičnim potrebama i mentalitetom rodovsko-plemenskih društava u kojima ona postoji. Smatra da iz ekonomskih razloga postoji dominantna težnja da se sačuva cjelina obiteljskog imanja, a iz religijskih postoji potreba da se održe obiteljski kultovi. Barjaktarović također pokušava objasniti tumačenja drugih autora. Smatra da je tumačenje Marijane Gušić nategnuto i čak pogrešno jer je kult virgo posljedica, a ne uzrok pojave. Također ističe kako nije poznato što je na Balkanu ostalo od matrijarhata te da povezivanje amazonke i virđžine nema smisla s obzirom da virđžine nisu nikakve ratnice i imaju poseban način života. Istraživači su u putopisima otkrili mnoge pojedinosti vezane uz ovu pojavu. Ističu da se pojavljuju i novi primjeri.

Primjer produženja loze imamo kod virđžine iz Crne Gore. Kao četvrto žensko dijete Drko Memić⁴⁶¹ rođen 1910. godine, smatran je i odgajan kao muškarac koji će naslijediti dom i obiteljsko imanje. Kasnije je primio k sebi u dom nećaka koji je trebao postati njegov nasljednik, osigurati potomstvo.

Slika 3.

Drko Memić

Slika 4.

Drko sa majkom i nećakom kojeg je izabrao za svog nasljednika. Nećak ga je zvao "ujko".

---

⁴⁶¹ BARJAKTAROVIĆ, Mirko. 1966. Problem tobelija (virđžina) na Balkanskom poluostrvu. *Glasnik etnografskog muzeja*, vol. 28-29 : 273-285

5. VIRDŽINE U SUVREMENOM SVIJETU

Kako je tema *virđina* postaje sve više izložena javnosti, tako postaje sve zanimljivija ne samo etnologima, sociolozima i drugim znanstvenicima, nego i običnim ljudima različitih zanimanja. Tako npr. temu *virđina* nalazimo i u suvremenim putopisima. Jedan od njih je i putopis Zorana Šaponjića⁴⁶² u kojem se opisuje potraga za najpoznatijom crnogorskom virđinom, koju su posjetili mnogi novinari, Stanom Cerović. Opisuje prvi kontakt i dojam: “*Ne bi malo, Stana se pojavi na vratima. Malo pogrbljena starica u plavim pantolonama, sa crvenom kapom na glavi. Kočoperna.*” Zatim opisuje kako Stana najprije želi zapaliti cigaretu, a tek zatim priča o svom životu: *Moj otac Milivoje, unuk Grubanov koji je bio sudija kod gospodara Nikole, i tako izgledo da ga je bilo strašno pogledati, imo samo šćeri, rađali se i muški pa nestajali... Ja bila najmlađa, on mi jednom veli – ti da mi održiš kuću... Nije mi teško palo... Od kako znam za sebe oblačila sam pantolone i družila se sa muškima, ženski svijet sam, kako znam za sebe mržljela... - pričala mi je posle dok je sedela na pragu katuna i odbijala dimove.* Njena priča se poklapa sa pričama ostalih *virđina*. Stana se od djetinstva oblači i ponaša kao muškarac. Mada gotovo svi znaju da nije muško, ubraja se u ugledne domaćine. Radi sve muške poslove, oružjem čuva ovce od vukova, ne kaje se zbog odluke, družu se samo s muškima, a žene smatra nižim bićima koje treba „pritegnuti“ : *Kaže, "ženski svijet ne podnosi nikako".* Mrzi što je rođena kao žensko i smatra da je priroda u njenom slučaju pogriješila. Umjesto da gubi vrijeme u ženskom društvu, radije se družu sa muškarcima, razgovara s njima, pije, puši i karta.

Slika 5. Stana Cerović

Najpoznatiji film o *virđinama* je onaj Srđana Karanovića iz 1992. godine „Virđine“. Karanović je bio inspiriran slučajem virđine o kojoj je čitao u novinama. Riječ je o Fatimi Aslani ili muškim imenom Daljuš. Kako je odrastala tako se i sve više skrivala. Daljuš je izbjegao obrezivanje, odgađali su traženje djevojke za njega i na kraju odlazi u rat, s ostalim muškarcima. U ratu se doznaje da nije muško, te se vraća doma, odriče zavjeta i udaje. Majka joj nikad nije oprostila što je izgubila sina.

Slična priča je i s radnjom filma. Stevan je četvrta djevojčica u obitelji. Da bi se situacija u obitelji sredila, da bi kiša pala i da bi im nebo uslišalo molitve za hranom na stolu, otac odmah po rođenju djeteta odluči da će je odgojiti kao muško. Film prikazuje različite tradicionalne rituale češljanja, oblačenja muške odjeće, te nošenja oružja koje je u gotovo

⁴⁶²<http://www.serbiatravelers.org/index.php/Putopisi/2116-sinjajevina?start=1/>

svakom kadru u filmu kao karakteristični muški atribut. Kako odrasta Stevan je u stalnoj opasnosti da se tajna otkrije. Film prikazuje probleme ne samo društvene prirode nego i fiziološke. Tako je prikazan Stevanov početak puberteta, prva menstruacija, uriniranje u čučućem položaju (čak joj i sestra govori pred svima „*pišaj ako si muško*“.), te privrženost Mijatu, dječaku koji joj postaje najbolji prijatelj. Zanimljivi su trenutci u kojima se Stevan buni. Za makar malenu pogrješku otac je šiba, sestre joj se rugaju, a majka je tješi govoreći da joj je bolje biti muško nego žensko. Majka joj to govori zato što joj želi reći kako muški imaju sve, za razliku od žene, to posebno dočarava riječima: „*Bolje biti jedan dan pjevac, nego cijeli život kokoš*“. Stevanova majka umire pri porodu u kojem rodi još jednu djevojčicu. Stevan i Mijat je uzimaju k sebi i odnose, na što Stevanov otac Timotije uzima pušku u ruku i ide za njima. Film završava tragično. Timotije cilja na Stevana, ali on sam gine. Ubija ga Mijatov ujak, također *virđina*. Na samrtni Timotije izriče Stevanu najveći kompliment: „*Imam ja i sad sina, najboljega*“. Film završava odlaskom Stevana i Mijata u Ameriku i Stevanovim riječima „*Oću da budem tvoja žena, al da znaš ćer već imamo.*“

6. ZAKLJUČAK

Život udane žene u patrijarhalnom društvu bio je iznimno težak. Žena je bila podčinjena ne samo mužu, nego i cijeloj obitelji. Niz radnji koje je morala obavljati u većini slučajeva bili su ponižavajući za ženu. Ako nije rađala djecu ili je rađala samo žensku djecu smatralo se njenom krivicom. Također se smatralo da su ženska djeca samo prokletstvo, dok su muška djeca dobivala pažnju svih ukućana, posebno muških. Kao što je već rečeno, muška djeca su prema patrilinearnoj liniji bila garancija za očuvanje imovine, a također se smatralo da kult predaka počiva na očuvanju muške loze. *Virđina* nastaje iz potrebe za muškom djecom. Tada je teže bilo biti žena nego postati *virđina*. S obzirom na mišljenje da su ženska djeca prokletstvo shvatljivo je kako je većina *virđina*, u trenutku kad to više nije morala biti, izabirala dotadašnji način života. Nisu se vraćale svojoj ženskoj prirodi, već su ostajale u muškoj ulozi i dalje dobivale poštovanje zajednice koje inače kao žene nisu mogle dobiti. Naravno, bilo je i primjera da djevojke raskinu zavjet i udaju se. Uzevši u obzir usađene životne vrijednosti jedne *virđine*, koja je odrasla u svijetu u kojem je žena inferiorna, ne smije nas začuditi činjenica da će ona sama imati mizogine odnose prema ženama. Po navedenim primjerima vidljivo je izraženo loše ponašanje *virđine* prema ženama. Vrijeđanjem žena identificira se s povlaštenim položajem muškarca koji joj pruža više mogućnosti u životu.

U obradi ove teme pri proučavanju klasifikacije pažnja je usmjerena podrijetlu samoga običaja. Međutim, mislim da se pojava razvijala ovisno o obiteljskim ili društvenim okolnostima u kojima se nalazila djevojka, što nam potvrđuje podatak da se djevojke zavjetuju na celibat i oblače kao muško s ciljem zavaravanja vojnika u vrijeme turskih osvajanja. Pojava *virđine* je bila spasonosna u patrijarhalnim društvenim okvirima kad je narušena ravnoteža ljudskih života. *Virđina* uskače u pomoć kad je potrebno, za svoju korist ili korist bližnjih. Nije važno što se mijenja rodna uloga, što je to suprotno svim prirodnim zakonima. Razmišljanja, djelovanja van okvira pokazuju da anatomija ne igra uvijek važnu ulogu u određivanju ljudske sudbine. Spol postaje kulturno određen u situacijama koje to zahtijevaju, a *virđina* kao takva u potpunosti to i potvrđuje.

Život Stane Cerović, koja je zbog proučavanja običaja postala poznata javnosti, nije identičan onom prijašnjih *virđina*. Čini mi se da je to jednim djelom njen osobni izbor koji je uvjetovan njenom muškobanjastom prirodom. U današnje vrijeme kad je svakodnevica

neizvjesna, žene se okreću različitim rješenjima. Također, vidimo na primjeru Stane Cerović da još uvijek postoje *virđine* udaljene od civilizacije, koje žive po starim pravilima. Suvremene političke i društvene promjene, globalizacija, Internet i ubrzani razvoj doveo je do toga da opstanak *virđina* postaje upitan. Pitanje je koliko dugo će ovaj običaj preživjeti? Pojava *virđine* danas polako gubi svoje osnovne karakteristike. Današnji društveni odnosi potiču ravnopravniji odnos muškarca i žene i drukčije vrijednosti vezane uz brak i obitelj. Pretpostavljam da će preuzimanje muške uloge za ženu sve više biti prvenstveno njen osobni odabir neovisan o obitelji i užoj zajednici. Ova institucija zbog svoje posebne, specifične prirode, iako istraživana tek od 19. stoljeća, postala je danas privlačna ne samo etnolozima, nego i drugim istraživačima koji se trude zabilježiti običaj u vrijeme kad globalizacija prodire u svaki kutak planeta.

6. LITERATURA:

BARJAKTAROVIĆ, Mirko. 1966. Problem tobelija (*virđina*) na Balkanskom poluostrvu. *Glasnik etnografskog muzeja*, vol. 28-29 : 273-285

ČAPO ŽMEGAČ, Jasna et al 1988. Etnografija Svagdan i blagdan hrvatskoga puka, Zagreb, Matica Hrvatska.

GUŠIĆ, Marijana. 1976. Pravni položaj *ostajnice virđineše* u stočarskom društvu regije Dinarida. U: Odredbe pozitivnog zakonodavstva i običajnog prava o sezonskim kretanjima stočara u jugoistočnoj Evropi kroz vekove, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog 6. i 7. novembra 1975. u Beogradu, Posebna izdanja Balkanološkog instituta, knjiga 4. str. 269-295, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd

ŠARČEVIĆ, Predrag. 2006. Virđina-žena koje nema, via <http://www.qweeria.com/trans.aspx?id=3632>

VINCE-PALLUA, Jelka. 2007. Endemsko prema etnokartografskom: nova razmišljanja na marginama etnoloških karata (primjer *virđina*, zavjetovanih djevojaka). *Studia ethnologica Croatica*, vol. 19 : 17.-45.

<http://www.h-alter.org/vijesti/kultura/svijeca-im-s-utrula>

<http://www.serbiatravelers.org/index.php/Putopisi/2116-sinjajevina?start=1/>

Sworn Virgins

SUMMARY

Dealing with this subject by examining the classification, the focus was directed towards the origins of the custom itself. However, the author presented the way in which the phenomenon developed in relation to those familial and social situations in which the girl found herself, which confirms the fact that girls took a vow of celibacy and dressed like men with the goal of fooling the soldiers during Turkish invasions. The arrival of Sworn Virgins was life-saving in the patriarchal social framework when the balance of human lives was disturbed. Sworn Virgins came to rescue when necessary, either for her own benefit or for that of her close ones. The importance is not in the change of the gender roles, which defies all natural laws. Thinking, acting outside the box reveals that anatomy does not always play a big role in determining human destiny. The sex becomes culturally defined in those situations in which it is required and Sworn Virgins as such, confirms it in its entirety.